

УДК 821.161.2-1"18/19"І.Франко.03=133.1(493=161.2)

АНДРІЙ СВІРКО – БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ І ДОСЛІДНИК ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Ярема КРАВЕЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра світової літератури,
вул. Університетська, 1, 79005, Львів, Україна*

У кінці 60-х і на початку 70-х років минулого століття з'явилися два видання – поема І. Франка “Мойсей” та “Вибране поета” у перекладі бельгійця українського походження Андрія Свірка, який у цих двох виданнях виступив і як дослідник літературної творчості поета. Опрацьовуючи текст Каменяра, перекладач не мав наміру строго дотримуватися версифікаційної картини українського оригіналу. Бельгійський перекладач понад 40 віршами українського поета ілюстрував патріотичний громадянський поступ І. Франка з 1873 до 1916 року. Особливість “Вибраного” І. Франка, яке запропонував А. Свірко, рельєфно постає при його порівнянні із наступними франкомовним виданням Каменяра, що з'явилося 1983 року в Україні у перекладі Анрі Абріля.

Ключові слова: дослідник, перекладач, поезія, поет, видання, друк.

У кінці 60-х і на початку 70-х років минулого століття з різницею у два роки з'явилися два видання, що поповнили франкомовну Франкіану – поема Івана Франка “Мойсей” та його “Вибрані поезії” – обидва у перекладі бельгійця українського походження Андрія Свірка. Перекладач цих видань уже був знаний у літературі своєю інтерпретацією повісті Андрія Чайковського “За сестрою”, яку у бельгійському виданні надруковано під назвою “Тривога в степу” і відразу ж привернула до себе увагу літературної критики¹.

Перекладач фактично завершував свою своєрідну презентацію І. Франка франкомовному читачеві, бо далі зосередив увагу на поетичній та драматургійній творчості Лесі Українки, а також задумав переклад віршів Тараса Шевченка. Останній проект, на жаль, залишився незавершеним – перекладач помер 1994 року; комп'ютерний варіант його інтерпретацій творів Т. Шевченка, як він сам стверджував, потребував ще додаткового редагування.

Історія бельгійської перекладної та критичної Франкіани не дуже обширна; це зумовлено різними чинниками, зокрема двома найголовнішими, які, на нашу думку, і стали вирішальними. Першим був чинник великої обізнаності у франкомовному світі із постаттю і творчістю Т. Шевченка як символа української нації та її культури, національного менталітету. Особа Кобзаря в багатьох моментах заступала собою інших

© Кравець Я., 2010

¹ *Кравець Я.* Повість Андрія Чайковського “За сестрою” французькою мовою // Андрій Чайковський. Спогади, листи, дослідження. – Львів, 2002. – С. 428–432.

письменників української класичної літератури. Другий чинник полягав у спільності критично-літературознавчого набутку двох літератур – французької та франкомовної бельгійської. Зрозуміло, що надбання французької літературознавчої критики, зокрема в галузі франкознавства, легко ставало і набутком бельгійським.

Якщо ж поглянути в “глибину історії”, то перша бельгійська франкомовна згадка про Івана Франка, яку ми зафіксували стосується березня 1920 року і пов’язана з іменем бельгійського письменника, літературознавця і перекладача Франца Елленса, який 24 березня у льєжській газеті “La Meuse” надрукував другу зі своїх українознавчих статей – “Українська література”, в якій про І. Франка писав у контексті невеликої розвідки про український роман. Серед “найвидатніших” його представників бельгійський письменник поряд з іменами І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського згадав й І. Франка, “чиї романи змальовують визиск народу на нафтових копальнях...” [1].

Наступну оцінку творчості І. Франка із декількома перекладами його віршів подано через вісім років у бельгійсько-французькому журналі “La Nerve” (1928 р. IV–V, VII) разом із матеріалами про Україну та короткою антологією української літератури: у VII випуску журналу публікувався французький переклад Франкового “Гімну до думки”, вірш “Не винен я тому, що сумно співаю”, блискучий переклад “Каменярів” (усе в перекладі Антуана Мартеля) та невеликий уривок із Пролога до поеми “Мойсей”, що супроводжував огляд життя і творчості І. Франка у випусках IV–V, який підготувала бельгійський мистецтвознавець Сімона Корбйо [2, с. 200].

У подальших критичних дослідженнях І. Франко неодмінно згадується там, де мовиться про літературний процес в Україні, зокрема в Галичині, патріотичні змагання й культурний розвиток нації тощо. Зокрема, 1946 року у Льєжі виходить у світ монографія “СРСР. Віч-на-віч із проблемою націй” доктора політичних наук Марка Тугуші-Гаяне. Розповідаючи про австрійську Галичину та поширення у ній патріотичних настроїв, автор дослідження називав І. Франка “найвидатнішою особою серед націоналістів Галичини” [1, с. 201].

Ще одну вагому згадку про І. Франка знаходимо у розділі “Від романтизму до сучасних напрямів” під гаслом “Україна” (т. 3) видання “Histoire universelle de la littérature” Едуарда де Тюнка, яке з’явилося 1961 року у спільному швейцарсько-французько-бельгійсько-західнонімецько-австрійському видавництві. Автор розділу говорив про І. Франка як про “найвидатнішого від смерті Шевченка письменника, якому український народ завдячує значною мірою пізнанням західноєвропейської думки (він переклав понад шістьдесят письменників із більше як десяти іноземних мов); його літературна спадщина охоплює майже тисячу статей (частина з них написана польською мовою)” [1, с. 202].

Наступні сторінки бельгійської Франкіани пов’язані зі згаданим уже Андрієм Свірком (1920–1994), бельгійським перекладачем української літератури. Народжений у Польщі, він у роки Другої світової війни опинився на чужині, а з 1947 року проживав у Бельгії, де знайшов роботу на вугільних копальнях. А. Свірко самотужки взявся за вдосконалення своєї французької мови і, вийшовши з 60-х років на пенсію, зайнявся художнім перекладом. У царині перекладу дебютував 1968 року вже згаданою французькою інтерпретацією повісті А. Чайковського, яка дістала схвальний відгук бель-

гійського літературознавця Жіля Нельо у його праці “Panorama du roman historique” (Р., Вг., 1969). Окрім обширної перекладацької діяльності, зокрема і творів І. Франка, А. Свірко виступив і як дослідник літературної творчості поета, помістивши власну передмову до бельгійського видання “Мойсея”.

Свою передмову А. Свірко розпочинав коротким екскурсом у 1893 рік, коли-то І. Франко, поийнятий ідеєю відновлення української державності, взявся робити начерки до своєї поеми “Мойсей”; як згадував один із сучасників поета, автор намагався показати гебрійського патріарха так, щоб читач зумів пізнати в ньому українського проводиря. Новим стимулом для поета, писав А. Свірко, стала мандрівка до Італії 1904 року, де на І. Франка справила неймовірне враження статуя Мойсея роботи Мікеланджело. “Риси гебрійського патріарха, сповненого гідності і маєстату, настільки захопили поета, що він не годен був відвести очей від цього надзвичайного твору мистецтва”, – зазначав А. Свірко. І далі писав: “Саме тоді він вирішив довести до кінця задуманий твір. (...) Не позбуваючись свого захоплення гебрійським патріархом увіковіченим у камені, він закінчив цей твір 1905 року” [9, с. 7].

Бельгійський критик зупинився також і на мандрівці І. Франка рідним краєм із читанням “Мойсея”, згадав про той успіх, який перевершив найоптимістичніші сподівання. Першу частину передмови А. Свірко завершував словами, які варто зацитувати повніше: “Відтоді, а особливо року 1913, коли українці вшановували сорокаліття літературної діяльності І. Франка, його часто називали “українським Мойсеєм”. Цю назву радо прийняли, бо під час святкових академій оратори нагадували, що Мойсей упродовж сорока років блукав пустелею, перш ніж вивів ізраїльтян до кордонів Палестини. А тому що І. Франко боровся за права українського народу, за об’єднання його етнографічних територій, за його повну незалежність – порівняння автора з героєм поеми “Мойсей” було виправданим, тим паче, що українці прагнули стати вільними так само, як колись жиди прагнули увійти у свою землю Обіцяну” [9, с. 7, 8].

У другій частині передмови А. Свірко подав коротку інформацію про життєвий шлях поета, акцентуючи увагу на таких моментах життя І. Франка, як його триразове ув’язнення, заснування української радикальної партії, невдалі спроби одержати кафедру у Львівському університеті, а далі і депутатські мандати до галицького сейму та віденського парламенту. Останні рядки підрозділу присвячено інформації про роботу І. Франка у польській газеті, його відмові обійняти професорську посаду у Софійському університеті, яка залишилася вакантною по смерті М. Драгоманова: “Він відмовляє у цьому, воліючи залишитися у своїм краї. Великий ерудит, поліглот, який знав шістнадцять мов, він працює заступником редактора польської газети. Лише 1898 р. одержує посаду у Науковому товаристві Шевченка. З того часу починає невтомно працювати і стає світочем українського культурного життя” [9, с. 9].

Знаємо, що, розчарувавшись у діях деяких соціалістів, І. Франко полишив радикальну партію, є одним із організаторів української націонал-демократичної партії 1899 року; остаточно відходить від політичного життя 1904 року.

Третя, остання частина передмови А. Свірка – це лаконічна характеристика творчості письменника “який дав дивовижну галерею різних персонажів і різноманітних характерів”. Автор переднього слова зазначав: “Кожен читач знаходить тут щось цікаво-

го і приємного. І Франко має багато спільних точок зіткнення з іншими письменниками і поетами. Деякі з його персонажів викликають наше співчуття, інші ж закономірне почуття обурення та огиди. У нього ми відчуваємо, як вібрує голос минулого і бринить голос сучасності. А коли йдеться про бачення майбутніх подій, він рідко коли помилявся” [9, с. 9].

А. Свірко ознайомлював читача із творчим шляхом І. Франка, подаючи творчу характеристику поетової діяльності – від романтизму (“Балади і розкази”, 1876 рік) через реалістичні орієнтації до наукових, літературно-історичних, економічних та політичних студій, перекладання творів видатних зарубіжних прозаїків і поетів. Огляд літературної творчості українського письменника А. Свірко відобразив трьома жанровими характеристиками – поетичними добірками, поемами (1887–1906 років), прозовими творами (десять романів і близько сотні оповідань та казок), драматургією письменника (сім драматичних творів, а також історичні праці).

Завершуючи огляд життєвого і творчого шляху І. Франка, бельгійський критик і перекладач резюмував свій виклад добре відомою сентенцією про те, що “творчість Івана Франка займає дуже важливе місце в українській літературі”. Якщо зважити, що видання “Мойсея” призначалося насамперед для франкомовного читача, який був мало обізнаний із творчістю Каменяра, це лаконічне переднє слово було дуже потрібним і корисним.

Подальша доля франкомовного “Мойсея” склалася досить вдало, хоча сам перекладач не дуже поважно трактував свої перекладацькі проби, не вважаючи їх аж такими літературними. Та все ж, уривки з цього перекладу вже незабаром ілюстрували статтю ученого-філософа Олександра Кульчицького “Філософсько-антропологічні виміри поеми “Мойсей” І. Франка, поміщену у виданні “Actes de la Journée Ivan Franko” (Sorbonne, le 12 novembre 1977, Paris-Munich, 1977). Дві перші пісні з бельгійського видання “Мойсея” вже набагато пізніше презентували разом із іншими текстами творчий шлях І. Франка в “Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle” (Paris-Kyiv, 2004), видані завдяки заходам НТШ у Західній Європі.

Опрацьовуючи текст “Мойсея”, перекладач не мав наміру строго дотримуватися версифікаційної картини українського оригіналу. А. Свірко не міг би сказати словами свого колеги Володимира Кобрини, дрогобицького юриста, польського перекладача “Мойсея”: “Сам переклад є зладжений стихами із задержанням складу вірша оригінального. (...) ... старався я в своїм перекладі по можності вірно держатися краси оригіналу і віддати її такою віршовою формою як в оригіналі” [5, с. 365].

Переклад Андрія Свірка рівно передає усю “красу оригіналу”, подекуди має навіть гарне й оригінальне вирішення авторового задуму, як-от:

“Bien que les ans, de pair avec les soucis, L'aient courbe tel un arc” [III, 19];

українська: “Хоч літа його гнуть у каблук із турботами в парі”;

“Il vous parlera, cent fois plus terriblement

Que le bruit du tonnerre dans le désert” [IV, 21];

українська: “Заговорить страшніше сто раз Як в пустині рик грому”.

Хоча надibuємо і окремі похибки, або не дуже вдале прочитання українського тексту, як-от:

“Est-ce que, sur les tableaux de fer de tes voisins,
Il est écrit que tu dois leur servir de fumier...?”
українська: “Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм...?”

У дослівному перекладі:

“Невже **на таблицях залізних твоїх сусідів** і т. п.” До слова сказати, у перекладі Прологу до поеми “Мойсей”, авторкою якого стала французька поетеса українського походження Аліна Дорош, ця ж строфа у неї читається легше:

Faut-il que par décret d’acier,
De tes voisins tu sois toujours l’engrais? [9, с. 91]

Невдалою, позбавленою у перекладі поетичності, вважаємо передостанню строфу десятої пісні:

І я знаю, ви рушите всі,	Je sais: tous, vous vous mettez en mouvement
Наче повінь весною,	Comme l’inondation au printemps,
Та у славнім поході своїм	Mais au cours de votre célèbre marche,
Не питайте за мною!	Ne vous informez pas de moi.

У французькому прочитанні – з’явилося зайве “**ви пуститесь в рух**”, яке обтяжує фразу, стерлася візуальна картина нестримної весняної повені – великого натовпу людей, який усією своєю масою вирушає у дорогу.

Наступного року після видання “Мойсея” з’являється ще одна перекладацька робота А. Свірка – “Poésies choisies”, невелика антологія, що містила 44 поезії І. Франка від 1873 року до одного із останніх творів поета – вірша-посвяти “Зоні Юзичинській”, датованого 3 лютого 1916 року. Поява цього видання стала неабиякою подією в українському зарубіжному франкознавстві, зважаючи на те, що **українське** вибране поезій Каменяра у франкомовній інтерпретації з’явиться лише через тринадцять років двомовною добіркою “Ivan Franko. Choix de poèmes”, яка побачить світ завдяки спільним зусиллям відомого перекладача-славіста Анрі Абріля, знаного вже з його перекладів поетичних творів Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, П. Тичини та іноземної редакції видавництва художньої літератури “Дніпро”.

Презентація Франкових перекладів в інтерпретації А. Свірка розпочинається двома сонетами: “Народна пісня”, одним із ранніх поетичних творів Каменяра із пізнішої збірки “Із літ моєї молодості”, яка охоплювала поезії І. Франка з 1874–1878 років; ця добірка, як знаємо, з’явилася 1914 року, на схилі творчого шляху І. Франка, коли її автор вирішив зібрати переважно те, що друкувалося в періодичних виданнях, а також досі не публікувалося. Другим сонетом був вірш “Котляревський”. У цьому вірші перекладачеві не вдалося передати метафоричного образу першої строфи:

В її оці личко місяця блищить
І сонця промінь грає в чистій хвилі.
Sa surface reflète le visage de la lune
Et le rayon du soleil joue dans l’onde limpide [6];

Перекладач відмовився від інтерпретації глибинного понятійного значення (*l’oeil* – око); натомість маємо звичайне горизонтальне значенням (*la surface* – поверхня). Втрачене і важливе “**сльозою чистою журчить**”, передане словами “**tel un jet de larmes**”.

У цій добірці, як знаємо, містяться і великі простори віршові полотна та звичайні мініатюри. Третім текстом, який запропонував А. Свірко є “Наймит” зі збірки “З вершин і низин”, перший із текстів об’єднаних назвою “Excelsior”.

Наступною ішла сьома пісня із циклу “Скорбні пісні” – “Думка в тюрмі”, що логічно вписувалася у ту смислову та ідейну картину життя поета, яку змалював перекладач у своїй вступній статті; вірш написаний у період першого ув’язнення поета, своїми двома останніми строфами чітко виявляв переживання молодого двадцятирічного юнака, його молодечі пориви та бажання.

Стосовно перекладу “Каменярів”, вважаємо, що це окрема сторінка дослідження. Автор цієї статті частково торкався названої проблеми 1986 року під час відзначення 130-річчя від дня народження І. Франка і проведення Міжнародного симпозіуму “Іван Франко і світова культура” [8]. Тоді вже існувало чотири переклади вірша “Каменярі”, що належали А. Мартелю, Е. Крубі, А. Свіркові та Анрі Абрілю (зі згаданого вже українського видання вибраних поезій І. Франка французькою мовою).

Нині маємо ще й п’ятий варіант переробленого перекладу Е. Крубі, який міститься у 12 томі бельгійського видання “Le Patrimoine littéraire européen” (Br., 2000). Вважаємо, що до цієї перекладознавчої проблеми варто повернутися, орієнтуючись на настанови польського перекладача “Каменярів” Сидора Твердохліба (тим паче, що в нашому дослідженні 1986 року ми обмежилися аналізом лише декількох строф цього вірша).

Добре враження справляє переклад віршів “Une année de plus s’est écoulée...” [8, s. 15–16] та “Aux camarades” [8, s. 17], хоча у третій строфі другого вірша невмотивовано змінена дійова особа:

За те якраз до бою **ви** пішли,
На поклик правди проти брехні стали...

у перекладі “ми”:

C’est justement pour cela que **nous avons engagé** la lutte,
Nous dressant, à l’appel de la vérité, contre le mensonge...

адже поет звертається до товаришів.

Наступним у добірці стоїть вірш “Не винен я то́му, що сумно співаю”, датований 9 травня 1880 року, який був уже знаний франкомовному читачеві завдяки перекладові А. Мартеля, поміщеному 1928 року у журналі “La Nervie”. Трохи пізніше після Свіркового з’явився і переклад А. Абріля, який є вільнішим у трактуванні первинного тексту і на відміну від бельгійського перекладу є перекладом римованим. Як і стосовно попередніх варіантів “Каменярів”, вважаємо, що подібній багатоваріантності франкомовного прочитання віршів І. Франка треба присвятити окреме дослідження.

Вірш “Ви плакали фальшивими сльозами” є останнім, десятим, із циклу “Думи пролетарія”, що його поет написав того ж місяця, як і попередній. Відразу ж можна ствердити, що перекладач ішов за своїм власним оригінальним методом – обрані для перекладу вірші повинні ілюструвати життєві змагання І. Франка. Цей вірш особистісний, інтимний, відкриває одну із трагічних сторінок життя молодого двадцятирічного поета, якого осуджували його знайомі, товариші, колишні однодумці – жаліли Мене, махали жалісно руками, “Та допомогти мені не вміли й не хотіли” – “pris de pitié pour moi, Vous avez agité pitoyablement les mains, Mais vous ne saviez et ne vouliez pas m’aider” [8, s. 19].

Настроєво, таким самим зверненням, але з силою потужнішою є наступний перекладений вірш добірки “Я буду жити, бо я хочу жити!” (“Je vais vivre, parce que je veux vivre!”) із циклу “Картка любові” зі своєрідним credo поета – “Не щадячи ні трудів, ані поту, при ділі, що наш вік бересь вершити, Найду свою я тихую роботу” – “Je trouverai, moi aussi, mon travail tranquille A l’oeuvre, qui se prend à diriger notre siècle” [8, с. 20].

В інтерпретації А. Свірка маємо неточність, яка дещо перекрутила зміст останньої строфи в І. Франка читаємо:

Твоя любов підніме мя на крилах, **Mon** amour m’emportera sur ses ailes
Аж поки вал не зломиться ревучий. Jusqu’à ce que la vague grondante se brise

дослівно: “Моя любов підніметься на крилах

Аж поки не розіб’ється ревучий вал”.

Якщо врахувати, що вірш змістовно і настроєво належить до циклу “Картка любові” із такими звертаннями окремих віршів, як:

“Зближаєсь час, і з серцем, б’ючим в груди,

Я вирвуся, щоб бачити тебе”;

І ти лукавила зо мною!

Ах, ангельські слова твої

Були лиш обліском брехні!”;

“Я не лукавила з тобою

Клянуся правдою святою!”;

“І ти підеш убитою дорогов,

Котрою день в день тисячі ідуть!”, бачимо, що неточність у перекладі доволі суттєва.

Хрестоматійний вірш “Земле моя, всеплодющая мати” (1880 року) має свого франкомовного аналога у добірці А. Абріля; залишимо аналіз перекладу для окремого дослідження. Низка наступних віршів у перекладі А. Свірка “Всюди нівечиться правда”, “Не люди наші вороги”, “Не довго жив я в світі ще” (із циклу “Думи пролетарія”) – вірші, написані у квітні 1880 року, об’єднані спільним настроєм – “не в людях зло, а в путях тих, Котрі незримими вузлами Скрутили сильних і слабих З їх мукою і їх ділами” [5, т. 1, с. 58].

Розлогий вірш “Рідне село”, що запропонував А. Свірко, належить до добірки “Профілі і маски”, хронологічно теж відноситься до 1880 року; настроєво ж він перегукується із Шевченковим та Верхарновим віршем про думи дитини, яка своїми мріями летить ген-ген за виднокіл, гадаючи, що ж там, за тими далекими світами.

Якщо попередні вірші І. Франка належали до циклу “Думи пролетарія”, то два наступні репрезентують цикл “Україна” – вірш “Моя любов”, датований червнем 1880 року, та один із найкращих циклів поета “Мій Ізмарагд” – вірш “Рефлексія” (датований 1897 роком). У мотто “Моеї любові” знов звучить той самий настрій, що й у попередніх віршах, написаних 1880 року – “святій любові До всіх, що лють свій піт і кров До всіх, котрих гнетуть окови?”. Таким самим болем пройнята і “Рефлексія” із “Мого Ізмарагду” – автор писав, що багато із того, що тут поміщене, має уже 15 літ. “Значна часть поміщених тут віршів – то правдиві Schmerzenskinder” [5, т. 2, с. 179], складав їх серед болю і тяжкої гризоти оті прості, часто скорбні, іноді, може, сухо навчальні та моралізаторські вірші” [5, т. 2, с. 180].

Знову ж таки залишаємо для окремого дослідження вірші “Весно, ох, довго ж на тебе чекати”; “Vivere memento!” із циклу “Веснянки”, які мають два варіанти – А. Свірка та А. Абріля. Зупинимось однак на вірші “Не забудь, не забудь...”, що своїм мажорним настроєм співзвучний із “Одою радості” Ф. Шиллера, оптимістичними віршами А. Міцкевича. Перекладач загалом витримав піднесений настрій вірша, не відійшов од задуму першотвору, хоча перша строфа вірша, особливо речення “Путь життя, темну путь Проясняють вони...” видаються нам не дуже вдало перекладеними. У перекладі А. Свірка ця строфа звучить аж надто прозаїчно [Les jours juvenils...] qui sont en train d'éclairer Ta voie de vie, voie obscure; дослівно: “Які освітлюють твій життєвий шлях, темний шлях”. Зникла поетичність першотвору – з'явилося сухе канцелярське речення. Сумніваємось, окрім того, чи треба було посилювати заперечною часткою “jamais” звертання у першому рядку вірша – радше доцільно було дотримуватися форми оригіналу: “N'oublie **pas**, n'oublie **pas**...”.

Цікавим для перекладознавчого аналізу є вірш “Супокій” із циклу “Думи пролетарія” хоча б тому, що перекладач подав повний текст вірша, який у першому томі 50-томного зібрання творів І. Франка надрукований без останньої строфи, вона поміщена, правда, в “Коментарях” до першого тому. Вірш перекладений на одному тональному рівні, настроєво витриманий.

А. Свірко не оминув і вірш “Беркут” із циклу “Excelsior” – один із програмних віршів І. Франка, датованих 1883 роком. Він написаний важкою стопою із послідовним римуванням, видається нам одним із найвдаліших у перекладі А. Свірка. Перекладач зумів відтворити суворість і строгість ситуації, розлогу фразу – складнопідрядні і складносурядні речення; аби проілюструвати перекладацьку майстерність А. Свірка подамо лише один приклад – зачин першої строфи:

З укритого гнізда в скалистій десь щілині
 З тяжким він розмахом рвонувсь під хмари сині –
 З таємних мов джерел гнівлива думка рветься,
 Облетить світ, і аж о неба звід опреться,
 І б'є важким крилом, де лиш сягнути зможе,
 І зве: (...) [5, т. 1, с. 62].
 D'une aire cachée quelque part dans une fente de roche,
 Il s'est envolé, d'un lourd élan, vers les nuages bleus:
 Sa furieuse pensée, surgie des sources mystérieuses,
 Fais le tour du monde, s'appuie contre la voûte céleste,
 Bat de son aile lourde tout ce qu'elle peut atteindre
 Et s'écrie: [8, s. 34].

Переклад рівний, у тексті не має окремих відхилень від оригіналу, хоча перекладачеві не вдалося відтворити римованого рисунку строфи – ААББВ.

З обширніших перекладів А. Свірка варто тут згадати “Меморандум будяків” – сатиричний вірш, який був надрукований лише 1925 року, і до якого автор подав епіграфом уривок зі статті реакційної польської газети, де проголошувалися різні прагнення польських магнатів. Вважаємо, що перекладачеві вдався цей переклад – французький текст читається легко, перекладач відтворив грайливість поетової думки, а французька

мова дала змогу передати і грайливість тексту, і його сатиру, дошкульність, приховану іронію та сарказм.

Готуючи франкомовну добірку віршів українського класика, перекладач працював у різних настроєвих регістрах – вже після динамічно сатиричного полотна “Меморандум будяків” маємо тужливий вірш “Олі”, що значиться дев’ятим у циклі “Знайомим і незнайомим” і хронологічно належить до 1887 року; вірш, в якому відчувається бодлерівське співчуття до бідних, злидарів, які просять милостиню на вулиці. У загалом доброму перекладі вважаємо однак невмотивованим перенесення перекладачем акценту із дитини-жебрака на матір з дитиною. В українському оригіналі акцент зроблено на “сиротя мізерне, Що к мені руку простяга жебрачу (...) Тремтить в лахмітті, босе, на морозі...”. Акцентування саме на дитині визначало і усе наступне розгортання подій у вірші – біль і тривогу за дітей, які можуть піти по смерті поета “як сиротята... по світу!”. Франкове “що к мені руку простяга жебрачу, В німім благанні очі мені зверне” – у А. Свірка стає: “Qui me **tendent leur** main mendi-ante en tournant, vers moi, Dans **leur** muette prière, leurs yeux noués de larmes” [8, с. 43].

Вірш “Співакові”, датований 1888 роком, є перехідним до наступних хронологічних циклів, що розпочинаються “Тюремними сонетами”, які написані 1889 року. Три вірші – “У сні мені явились дві богині”, “І говорила перша...”, “І говорила друга...”, відповідно ХХІХ, ХХХ і ХХХІ вірші у “Тюремних сонетах”, написані на одному настроєвому подиху і датовані 18 вересня 1889 року. Перекладачеві добре вдався французький переклад.

Вірш, який трактує проблему призначення поета, насиченості його слова, повноти вислову, відповідальності за своє поетичне слово, особливо цікавий для франкомовного читача саме трактуванням проблеми, яка суголосна поезії французькій (“Поетичне мистецтво” Н. Буало, вірші П. Ронсара та В. Гюго), так і бельгійській, особливо у поетичній творчості Е. Верхарна.

У сні мені явились дві богині.
Лице одної – блиски променисті,
Безмірним щастям сяли очі сині,
І кучері вилися золотисті.
Deux déesses me sont apparues en songe.
De l'une, des éclats rayonnants émanaient
Un bonheur infini brillait dans ses yeux
Et des boucles dorées flottaient autour de son cou,

хоча тут знову варто наголосити на тому, що перекладач не передає ритмічного малюнка вірша.

Маємо зауваження і до наступної строфи сонета зі словами “І чорні очі, **наче перун з тучі**” – де у перекладі А. Свірка читаємо “Et les yeux noirs étincelaient comme l'éclair”; перекладачеві не вдалося відтворити підкреслений зворот.

Більше зауважень можна висловити до другого вірша, в якому перекладачеві не завжди вдавалося перейти через текстові складнощі – насамперед речення “Як соняшник за сонцем, так за мнов Най раз на все твоє ся серце зверне”, яке у перекладі звучить: “Que ton coeur **se tourne** vers moi, une fois pour toutes, Comme **le tournesol se tourne** vers le soleil”.

Перекладач не уникнув триразового вживання дієслова *tourner*, що спричинене французькою назвою рослини (дослівно – “та, що повертається до сонця”).

Певне відхилення від поетового задуму маємо і в останній строфі третього сонета, в якій дія перенесена на ліричного героя – він стає агентом активної дії, а не виконавцем чужої волі:

Се зло й тобі прожре до кості тіло,
Щоб ти зненавидів його і бивсь з ним сміло.
A toi aussi, ce mal rongera le corps jusqu'aux os,
Tu dois le hair et le combattre avec intrépidité;

дослівно: Се зло й тобі прожре до кості тіло, Ти повинен його ненавидіти і битися з ним сміло. Як бачимо, у перекладі загубилася причиновість дії.

У своїх перекладах А. Свірко точно дотримується оригіналу, відтворюючи думку першотвору – він не віддає перевагу поетичному переосмисленню українського тексту, як це робив, скажімо, А. Абріль; та не забуваймо, що сам А. Абріль – поет, автор низки власних поетичних добірок. Саме така точність відтворення українського оригіналу в А. Свірка виявляється у процесі перекладу сонета XVII із сонетної добірки “Вольні сонети” – “Колись в сонетах Данте і Петрарка...”, який у французькій добірці А. Свірка стоїть після цих трьох вищезгаданих сонетів.

“Тюремні сонети”, датовані 1889 роком, представлені у перекладі сонетами I, XVII і XXXIX та ще проаналізованими попередньо XXIX–XXXI. Дуже вдалим вважаємо переклад трагічно-строного сонета, що розпочинає цей Франковий цикл – перекладач тримається у настроєвому тоні першотвору:

Се дім плачу, і смутку, і зітхання,	C'est une maison de pleurs, de tristesse, de soupirs;
Гніздо грижі, і зіпсуття, і муки!	Un nid de soucis, de dépravation, de supplices!
Хто тут ввійшов зціпи і зуби й руки,	Toi qui y es entré, serre les dents et les mains,
Спини думки, і речі, і бажання!	Arrête les pensées, les choses, les souhaits!

Так само рівно, без особливих змістових відхилень перекладені XVII та XXXIX сонети; правда, тут маємо певне застереження до перекладу останньої строфи XIV сонета (чомусь позначеного у перекладі XXXIX) у тексті:

І хоч всі дружно рвуться з твого круга,
Та в різні боки шарпають друг друга.
Сеї колот – джерело твоєї сили.

Підкреслені вислови, на нашу думку, перекладені не дуже вдало, якщо йдеться не про **поетичний** переклад, а **переклад** поезії: “chaque compagnon”, впроваджене А. Свірком у текст (неіснуюче в І. Франка), має інтимнішу, приятнішу конотацію – а тут йдеться про народи попутані, щоб “одні одних гризли і душили”; маємо застереження і щодо перекладу речення “Та в різні боки шарпають друг друга” – у перекладі “tiraille l'autre en sens opposé” – дослівно – “шарпає (сіпає) іншого у протилежному напрямку”, в І. Франка – “в різні боки” (як і в знаній байці І. Крилова). Саме це мав на увазі поет у завершальному реченні сонета: “Сеї колот (тобто колотнеча, неузгодженість дій і так далі) – джерело твоєї сили”. До слова, гадаємо, що і переклад слова “колот” французьким “mécontente” не вельми вдалий – треба було знайти слово одного понятійного ряду – колот, колотнеча і ін.

Наступні вірші, подані у бельгійському виданні, належать до пейзажної лірики поета, чи радше до тих віршів, в яких поет линув спогадами у своє дитинство та юнацькі роки (вірші об'єднані назвою “Спомини”, цикл, що увійшов до збірки “Із днів журби” [1890 р.]). Насамперед, маються на увазі такі вірші, як: “Привіт тобі, мій друже вірний, гаю...” [5, т. 3, с. 26]; “Маленький хутір серед лук і нив...” [5, т. 3, с. 21]; “Ось панський двір...” [5, т. 3, с. 24–25]; “У долині село лежить...” [5, т. 3, с. 40–41], вірш уже з іншого циклу – “В плен-ері”.

Між тими віршами є ще один, гостріший, із соціально поставленою проблемою – перший вірш із циклу “По селах”, уперше надрукований 1894 року.

Перший вірш “Привіт тобі, мій друже вірний, гаю...” приваблює насамперед втаємниченим ронсарівським захопленням природою, гаєм, деревами, могутнім дубом, що були натхненниками поетової музи¹. У перекладі, який добре відтворив ліричний тон першотвору, маємо зауваження хіба щодо неточного відтворення останнього рядка першої строфи, де втрачено вислів “свіжий запах твій” і до першого рядка третьої строфи зі словами: “Під скрип могутніх конарів дубових...” – у французькому перекладі: “*Sous le balancement de solides branches de chênes*”, дослівно “під похитування”. Але ж задум поета розкриває наступний рядок вірша – під цей скрип (слуховий ефект!) “складались перші мої пісні”, він надихав поета-початківця на перші ліричні спроби.

Серед тих віршів, що хронологічно майже потрапляють у згаданий період, якщо групувати їх тематично, бачимо три особливо загострені щодо соціальних проблем твори – “На Підгір’ї села невеселі” (з циклу “По селах”, 1894 рік), “Ось панський двір! На згір’ю край села...” (вірш VII із циклу “Спомини”) та “Найгірше я людей боявсь тоді...” (вірш VIII із того ж циклу).

Вірш “По селах” із циклу “Мій Ізмарагд”, першу частину якого переклав А. Свірко, можна вважати цікавою і корисною фольклорною зарисовкою для тих франкомовних читачів, які пізнаватимуть українські звичаї, зокрема життя Прикарпаття. Якщо перша строфа не дуже вдалася перекладачеві через той невластивий для французької мови поетичний повтор “долом-долинами” (“На Підгір’ї села невеселі простяглися долем-долинами”) у перекладі: “*Les tristes villages sont étirés dans les vals*” (дослівно: простяглися долинами – маємо нейтральний іменник), то наступні етнографічні картини: “Понад річку верби головаті Довгі віти в воду похиляють”; “Похилились смерекові стіни, Там і сям стемпльовані дрючками”; “Вранці дим всю хату заповняє З стріхи буха, в’ється по загаті...”; “Для газдині шнур коралів в скрині, Для дівчат хустята шалінові...”; та й ще багато мальовничих поетичних картин передано добре і зрозуміло. Винятком хіба що є картина, яка створила складність перекладачеві, враховуючи свою етнографічну особливість:

В хаті **під** трохи не в пів кімнати
З **запінком** і **припінком** із глини...

– не довго шукаючи відповідних реалій у французькому (чи бельгійському) селянському житті, перекладач обмежився словом “*dépendances*” (суміжні приміщення):

¹ Така порівняльна студія була б дуже цікавою і корисною для дослідження всеосійності Франкової поезії, її суголосності з найкращими зразками французької лірики.

Dans la maison, le four et ses dépendances
Occupent quasi la moitié de la pièce;

(трохи нижче перекладач знову ж таки передав реалію “запічок” описовим “derrière le four”).

Наступним у бельгійській добірці іде вірш “Маленький хутір серед лук і нив” із циклу “Спомини”, про який ми вже згадували. Вірш створений у ронсарівському настрої єднання майбутнього поета із “природою-мамою”. Ронсарівське звучання нагадується тут і особливо другою строфою вірша: “Із трьох боків поля ті обмежив могутній ліс зеленою стіною, і шумом серцю він на сон дзвонив, і сум по травах розносив луною”. І ще в наступній строфі вже французькою мовою: “Elle m’attirait dans son ombre mystérieuse, sa fraîche respiration annonçait la consolation (...)” [8, с. 54]. Українською: “Він тяг мене в свою таємну тінь, і свіжий подих віщував розраду...”.

Наступні три перекладені вірші також належать до циклу “Спомини” – йдеться про соціально загострені вірші “Ось панський двір...”, “Найгірше я людей боявсь тоді...” та “У долині село лежить...”. Усі три вірші – це дитячі спомини поета – про пізнання ним величного панського двору, що височів над селом, диктуючи йому свою волю; про батьківську кухню, яка ввижалася йому осередком здійснення усіх задуманих мрій, а також вірш – своєрідна сповідь поета про його нездійсненні бажання допомогти людям: “Я знав, в якій вони живуть біді, та як же я до помочі їм стану?” [5, т. 3, с. 25].

У вірші “Ось панський двір...” маємо цікаве і вдале прочитання українського оригіналу, наприклад: “**Par son regard vitreux des larges fenêtres** ce château surveille tout le village...” – “**Вікон широких поглядом скляним** глядить сей двір...”; “le sentier, serpentant sous les fenêtres, est parsemé de menus graviers et de fleurs qui pleuvent des acacias comme la grêle” – “поперед вікна в’ється білим гадом доріжка, всипана піском дрібним та цвітом, що з акацій сипле градом”.

Зауваження маємо хіба що до першої строфи із кваліфікативною характеристикою неіснуючою в українському оригіналі: “**Тиша** довкола нього залягла” – у перекладі: “un silence **pesant** règne autour de lui”; дослівно: “важка тиша панує довкола нього”.

Вірш “У долині село лежить...” (із V циклу) написаний у грайливому пісенному тоні з римуванням АА-ВВ; таким самим пісенним ритмом складені і IV та VI вірші цього ж циклу. А. Свіркові, який не ставив перед собою мети передавати український оригінал у всій його ритмічній повноті, не вдалося навіть принаймні наблизитися до ритмічного рисунка цього вірша; гадаємо, що зробити це було неймовірно складно ще й через особливий синтаксичний рисунок твору та економнішу специфіку використання лексики в українському оригіналі.

Кузня немала
А в тій кузні коваль клепле
а він клепле та й співа,
всіх до кузні іззива.
Ходіть, люди, з хат, із поля!
Ходіть люди, порану,
вбивайтесь з туману!

une forge assez grande se dresse.
Dans cette forge, le forgeron bat le fer,
ce forgeron a un coeur ardent,
en battant le fer, il chante,
il appelle tout le monde à la forge:
“Vous, hommes, venez des maisons, du champ!
Ici, une meilleure destine est forgée.
Vous, hommes, venez aussi vite que possible.
délivrez-vous du brouillard!”

І ще одне речення:

“Щоб закрити їм стежини Pour leur obscurcir les sentiers,
ті, що вгору йдуть з долини...” ceux-là mêmes qui conduisent du bas vers le haut,
у перекладі дослівно: (стежки)... які ведуть знизу догори.

І навпаки, дуже добре зі збереженням настрою поезії переклав А. Свірко вірш VIII із цього ж циклу “Найгірше я людей боявсь тоді...” – вірш-спомин поета про ті роки, коли він, юнаком, проймався болями і стражданнями людей, з якими стикався, бачив тужний вираз їхніх облич, бліді лица, які боліли його, та не міг допомогти їм, розуміючи, що їхні пута “міцні й тверді”, йому не вдасться їх зламати і він “марно зв’яне”. Боячись їхнього докору, відчуваючи немовби вину за їхнє горе, “відлюдок дикий – свій біль дрібний і сором свій великий [він] ховав у серці і тікав у ліс” [5, т. 3, с. 26].

Безперечно, А. Свіркові вдалося передати настроєву мелодію вірша, який легко читається у перекладі, доступний для розуміння, хоча маємо окремі застереження до інтерпретації певних слів:

обминав їх (людей) les évitais (тобто “уникав взагалі”).

Неточно, із певними смисловими втратами, перекладено другу половину другої строфи:

Я знав, що пута їх міцні й **тверді** і, Je savais que leurs entraves étaient si solides
не зламавши їх, я **марно зв’яну**. que même en sacrifiant ma vie je n’aurais pas
pu les briser

(виділено слова, які випали у перекладі. – Я. К.).

Перекладач віддав перевагу вислову “en sacrifiant ma vie”, – “жертвуючи своїм життям” що надто вже абсолютизує наміри ліричного героя. Для ілюстрування досконалості перекладу А. Свірка (у межах тих інтенцій, які він ставив перед собою), вважаємо доцільним подати передостанню строфу французького тексту:

О, я боявся їх, немов докору, Oh! je les craignais comme des remords,
мов зраженої любки тихих сліз, comme les larmes silencieuses de l’amante trompée,
неначе сам я винен був їх горю. comme si j’étais moi-même coupable de leur misère

Втрату ритмічних вартостей українського оригіналу при такому перекладі, коли тлумач не ставить перед собою завдання відтворити поетичну картину вірша, можна ілюструвати особливо аналізом вірша “О. Лунатикові”. Написаний розмовним стилем, динамічно, навіть подекуди грайливим тоном, вірш у французькому варіанті став розтягненим, з довгуватими реченнями. Зацитуємо хоча б його початок:

Я не геній, синку милий, Je ne suis pas un génie, mon cher fiston,
Тим ніколи й не хваливсь; Et je ne m’en suis jamais targué;
Працював, що було сили, J’ai travaillé tant que j’en ai eu la force,
Перед сильним не хиливсь; Je ne me suis pas courbé devant le puissant;

Нагадаємо, що тут говоримо лише про ритмічний рисунок вірша – змістова сторона передана добре, чітко із цікавим вирішенням окремих зворотів. Наприклад: “Людській кривді, злості й звірству Я ні раз не підхлібив” – “Pour l’iniquité, la méchanceté et la bestialité, Je n’ai jamais brûlé de l’encens”; (дослівно “я не палив кадила”);

“... що царює баба Бляга, “Parce que c’est le **règne** de la Mystification
Так що й краю й не знати Sans qu’on en connaisse la fin,

І немає ліски мага, Et qu'il n'y a pas de baguette **magique**
 Щоб потвору сю прогнать” Afin qu'on puisse chasser ce **monstre**”.

Наступні Франкові віршові тексти презентовані бельгійському читачеві – це філософсько-медитативна лірика із циклу “Притчі” (“Притча про життя”, “Притча про красу”), написана неримованим віршем. Перекладач впорався із текстом оригіналу, хіба що за винятком декількох рядків, які викликають заперечення стосовно саме такого тлумачення:

“І враз напав на нього Голодний лев” – “Tout à coup, un lion affamé Fondit sur lui”
 дослівно: “стрибнув, скочив ... на нього”;

“Пащеку рознімає, жде лише, Щоб він упав для неї на поталу” – “... ouvrant largement sa gueule, qui n'attendait Que **sa chute pour en faire sa proie**.” – дослівно: “щоб зробити з нього свою здобич”.

Перекладач мав певні труднощі із відтворенням таких розмовних висловів, як “зирнув, аж пробі!”, “А втім – о диво!”, “Хапайте сквапно Краплі ті, брати!”, передавши їх нейтральними висловами: “*Il y jeta un coup d'oeil: horreur!*”; “*Tout à coup, ô prodige!*”; “*Empressez-vous de saisir ces gouttes, frères!*” тощо.

Наступна низка віршів належить до циклу “Semper tiro” – “Semper tiro”, “Конкістадори”, “Блаженний муж, що йде на суд неправих”, вірші із “Книги Кааф”: вірш I “У сні зайшов я в дивную долину...” та вірш II “Поете, тям, на шляху життєвому...” і завершальний вірш IX “Якби ти знав, як много важить слово...”.

Завершальним віршем брюссельської добірки І. Франка була поезія “Зоні Юзичинській”, написана 3 лютого 1916 року, – один із останніх віршів І. Франка. Вірш дуже особистісний, якщо врахувати, що адресатка – студентка Львівського університету, яка піклувалася про І. Франка під час його хвороби в останні роки життя.

Представлені вірші із циклу “Semper tiro” – хрестоматійні твори написані строгим і розважливим тоном; переклад, скажімо, “Semper tiro” (переклад цього вірша маємо також і в інтерпретації А. Абріля) А. Свіркові вдавня, за винятком хіба що єдиної неточності, яка кидається у вічі при порівняльному аналізі віршів:

Ти будеш майстром, будеш паном тонів, Tu seras un maître, le seigneur des tons,
 І серць володарем, і владником мільйонів. Le souverain de millions de coeurs humains.
 дослівно: Володарем мільйонів людських сердець (у перекладі стерлася градація володіння певними реаліями, акцент із “серць володарем” перенісся на загальніше, об’ємніше поняття).

Складнішим, а разом з тим і цікавим для перекладу, виявився вірш “Конкістадори” – твір насичений морською термінологією, реаліями з життя моряків, наказами, закликами і командами – “завертай”; “І стерно біля стерна”; “Кидай якорі”; “Ставай в ряди!”, а також вислови “Паруси залопотіли, ... гнутья реї, ... снасть скрипить... Високі щогли запалали”, тощо. Перекладачеві вдалося передати динаміку вірша, його інтонаційне багатство, хоча знову ж таки можна пошкодувати, що не дійшла до франкомовного читача поетика твору – вірш написаний в енергійному ритмі, короткими рядками:

По бурхливім океані [8] A travers le tumultueux océan [11]
 Серед пінявих валів [7] Au milieu des lames d'écume [9]
 Наша флота суне, б’ється [8] Notre flotte avance, lutte [8]

До незвісних берегів [7] Pour atteindre des bords inconnus [9]
(у квадратних дужках бачимо співвідношення складів у тексті оригіналу та у французькому перекладі).

Окрім того, у перекладі маємо певні неточності:

1) Плещуть весла, гнуться щогли... – Les eaux clapotent, les mâts plient... (тобто “плюскається вода”);

2) “Перший крик – наш окрик бою І пообідній пісні” – “Le premier cri, c’est notre appel au combat, Puis, on chante la victoire (тут зайве слово “puis”);

3) “Бухнув дим! Хлюпоче море ...”. Щось мов стогне у судні... – La fumée a jailli. La mer clapote... Comme si le vaisseau gémissait (неточність у відтворенні української реалії – агентом дії став **човен**);

4) “Паруси залопотіли, Наче крила огняні” – “Les voiles, comme les ailes en flammes, Commencent à murmurer (дослівно: “почали шепотіти”); в українському тексті інше поняття).

Неточно передане і завершальне речення останньої строфи: “Кров і труд ось тут здвигне нам нову, крашу вітчину!” – “Le sang et le travail nous **donneront**, Ici, une nouvelle et meilleure patrie!” – “здвигне” = дослівно “поставить”, “побудує” тощо, у перекладі – “дасть”.

Добре знаний вірш із циклу “На старі теми” – “Блаженний муж, що йде на суд неправих” – перекладений рівно і, на нашу думку, без істотних похибок, навіть із певним намаганням передати ритмічний рисунок вірша.

Два наступні перекладені твори презентують “Книгу Кааф” – пам’ятку давньої літератури – діалогів на моральні теми, книгу, що належить до XV ст. Вірші датовані 1904 роком представляють собою останній найпродуктивніший період поетичної творчості І. Франка; цикл завершується перекладом останнього IX вірша із цього циклу.

Перший вірш може послугувати прикладом того, як гарно може звучати Франковий вірш у франкомовному перекладі при збереженні римунання українського оригіналу:

У сні зайшов я в дивну долину, En songe, je suis entré dans une étrange **vallée**,
Було так ясно, тихо, легко в ній, Il y faisait si clair, si doux; je m’y sentais si léger
Що бачилося мені: не йду, а лину Que j’avais l’impression non pas de marcher, mais de
voler.

Таке ж подібне римунання маємо у строфах 3, 4, 5, 9, 14; у наступних, на жаль, римунання не збережене. Що ж до загальної характеристики перекладу, текст читається легко, доступно, та все ж у самому перекладі зазначаємо деякі неточності:

(квітки) яких, Мабуть, ніколи не плекали люди. – Qui, probablement, n’existent pas en réalité (думка українського тексту передана не точно).

Я чув, що й спів солодкий з них виходить... – J’ai constaté qu’un ramage en provenait (пропущено важливий компонент – солодкий).

А хто до уст листок сей занесе, Mais celui qui aura porté cette feuille à la bouche,
І розгризе, і сок його скуштує, Qui l’aura mangée et **dégusté** sa sève,
У того серце розкішню стрясе. Sentira son coeur s’agiter par des délices;
(у перекладі “з’їсть; скуштує”).

Другий вірш із цього ж циклу трактує вічну проблему поета і його творчості, не-

визначеності поета, альтернативи словам: "... бережи на своїй голові Вінок незв'язаний чистоти і ласки, і простоти". Не вдаючись до аналізу перекладу, скажемо лишень, що цей вірш спонукає до глибшого дослідження теми "поет, творчість, загал", яка глибоко звучала і трактувалася в не одного визначного митця, скажімо, хоча б у П'єра де Ронсара, А. де Вінї, В. Гюго, а з франкомовних – в Е. Верхарна; в українській літературі згадаймо Лесю Українку з її мотивом золотих кайданів обіцяних поетові.

Завершує цикл хрестоматійний вірш "Якби ти знав, як много важить слово...", досконало, на нашу думку, перекладений А. Свіркою. Перекладач зумів зберегти розважливий, спокійний тон розповіді, структуру вірша, його загальний настрій. У перекладі А. Свірки ми не зауважили особливих відхилень від тексту за винятком хіба що наступного рядка, де він вдало домислює слова поета, який звернувся до євангельської теми: "Як той, що в бурю йшов по гривах хвиль розлогих, Так ти б мовляв до всіх плачучих, скорбних, вбогих: Не бійтеся! Се я!"

"Comme Celui (у перекладача з великої літери. – Я. К.) qui marchait sur les eaux pendant la tempête, Tu dirais aux pleurants, aux affligés, aux pauvres: "N'ayez-pas peur, c'est moi!"

Бельгійська добірка Франкових віршів закінчується одним із останніх віршів поета "Зоні Юзичинській" – своєрідний заповіт молоді, написаний за декілька місяців до кончини Каменяра. Це було те наболіле, вистраждане, що сконденсувалося у запальних закликах вже смертельно хворого поета, які явно звучали дисонансом ще одному віршеві, датованому 8 лютого того ж року – "Приємний вид" – віршеві примирення, бажання спокою:

"Коли війна нелюдяна кривава на Мир переминається,

І ворожнеча між двома людьми лукава щирою приязню устрояється".

Два вірші – бунт і примирення, між якими лише якихось п'ять днів різниці; поет завершував свій творчий і життєвий шлях, віддавши перевагу "затихлому бурхливому морю", "лазуровому небові", яке пишається своєю чистотою, мирові та злагоді після нелюдяної кривавої війни. Стояв лютий 1916 року, сам розпал Першої світової війни. Цей вірш займає особливе місце у бельгійській добірці І. Франка. Перекладач дає таку примітку: "Фотокопію рукопису цього вірша я дістав від поетової доньки пані Ганни Франко-Ключко із наступною приміткою: "Зоня Юзичинська була моєю шкільною подругою і товаришкою. Вона часто відвідувала Ів. Франка, коли він занедужав і на її прохання майже перед смертю він написав цей поетичний заклик до української молоді і дав їй в руки".

А. Свіркою знайшов добрий зачин цього вірша, віддавши перевагу не дієслову *se taire*, а розгорненій формі "*Ne garde pas le silence*", яка створила чіткішу ситуацію. Правда, у наступній строфі перекладачеві не вдалося адекватно перекласти фразу "серце твоє підіймається Нетерплячкою правди й добра". У французькому перекладі – "*ton coeur se révolte Et aspire, impatientement, à la vérité et au bien*", поетові слова у французькому перекладі зазвучали так: "твоє серце бунтує і нетерпляче стремить до правди і добра".

Франкомовний читач, насамперед бельгійський, 1970 року одержав першу франкомовну поетичну добірку одного з найвидатніших українських поетів світової слави, яка

хронологічно обійняла 1873–1916 роки. Що важила вона у світовому франкознавстві? Особливість вибраного І. Франка, презентованого А. Свірком, рельєфно виступає у порівнянні її із наступним франкомовним вибраним Каменяра, що з'явилося 1983 року в Україні завдяки старанням поета і перекладача А. Абріля.

Не вдаючись у порівняльний аналіз перекладів, яким варто присвятити окреме дослідження, зупинимось на концептуальних засадах комплектування обидвох добірок. Своїми перекладами А. Свірко ілюстрував поступ поета, починаючи від його найпалкіших намірів якнайшвидше звільнити рідний люд від тяжкого ярма. Хронологічно дістаємо таку картину: 1873 (2 вірші), 1876, 1877, 1878, 1880 (11 віршів), 1881, 1883 (3 вірші), 1886, 1888, 1889 (7 віршів), низка віршів із циклу “Спомини”, і вірші 1892, 1897, 1906, 1916 років.

Як бачимо, А. Свіркові йшлося насамперед про те, щоб показати еволюцію Франка–поета, його пейзажну лірику, ті ронсарівські настрої, про які ми вже згадували. У презентації бельгійського перекладача Каменяр постав глибоким патріотом, людинолюбом, митцем, який переживає стражданнями свого народу. Неабияке значення А. Свірко надав також виокремленню таких моментів поетичної творчості І. Франка, як вагомість поетичного слова, важливість кожного сказаного слова і відповідальність поета за ним написане.

У перекладах А. Абріля переважає традиційна поезія Франкових поетичних добірок – починаючи гімном “Вічний революціонер”, “Тримить! Благодатна пора наступає...”, “Земле, моя всеплодюча мати”, “Пісня і праця”, цикл “Вольні сонети”, “Сідоглавому”, два жмутки “Зів'ялого листя”, “Декадент”. Хронологічно маємо таку картину: 1880 (16 віршів), 1882 (4 вірші), 1882 (12 віршів), 1883 (7 віршів), 1877 (1 вірш), 1878 (2 вірші), 1891 (1 вірш), 1875 (1 вірш), 1896 (4 вірші), 1897 (1 вірш), 1911 (1 вірш), 1898 (1 вірш), 1906 (1 вірш), 1901 (2 вірші), 1908 (1 вірш).

В українській добірці вимальовується постать І. Франка більше через його революційність, “скерованість на революційну перемену суспільного життя” [7, с. 6]. Настрій цього видання дуже добре виявляється неодмінними у виданнях тих років словами: “Треба постійно пам'ятати, що революційність поезії Івана Франка завжди зринала з його невтишимої соціальної пристрасті, а тому вона позбавлена вузько-національного звучання. Її голос – це голос “вічного революціонера (...)” [7, с. 6].

Як бачимо, в обидвох франкомовних добірках поезії І. Франка маємо дві різні іпостасі Каменяра – глибоконаціональний поет, пройнятий болями свого народу і скорботою за свою вічну провину в тому, що нічим не може йому зарадити; поет-трибун, революціонер, чия поезія, за словами Д. Павличка, під **впливом марксизму**, набула особливої естетики, ставши “*палюче актуальною*” [7, с. 6].

І ще декілька статистичних деталей: франкомовний читач одержав 95 різних віршів І. Франка у французькому перекладі, а крім того, п'ять віршів, зокрема “Каменярі” та “Не винен я тому, що сумно співаю”, які вже звучали на сторінках бельгійсько-французького журналу “La Nervie” 1928 року, а тепер з'явилися ще й в інтерпретаціях А. Свірка та А. Абріля.

1. *Кравець Я.* Бельгійський письменник Франц Елленс і українська культура // Вісник Львів. ун-ту. Серія філолог. – 2003. – Вип. 31.
2. *Кравець Я.* Іван Франко у франкомовних перекладах і критиці // Українське літературознавство. Збірник наукових праць. Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів, 2006. – Вип. 68.
3. *Кравець Я.* Бельгійська література і Тарас Шевченко (до 185-річчя від дня народження Кобзаря) // Вісник Львівського університету.– Львів, 2000. – Вип. 8.
4. *Франко І.* Вибрані поезії. Ivan Franko. Choix de poèmes (tr. de l'ukrainien par Henri Abril). – Kiev, 1983.
5. *Франко І.* Збір. творів: У 50 т. – К., 1976–1986.
6. *Franko I.* Poésies choisies (tr. par A. Swirko). – Amibel, Br., 1970.
7. *Franko I.* Prologue du poème “Moïse” – in: Aline Dorosz. De l’or des roses. Poèmes. P.I.U.F. – Poesia. – Paris, 1996.
8. *Kravets Y.* Les traductions françaises du poème d’Ivan Franko “Каменярі” // Іван Франко і світова культура: Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО у трьох книгах. – Львів, 11–15 вересня 1986 р. – К., 1990. – Кн.2.
9. *Swirko A.* Préface // Ivan Franko. Moïse (poème), tr. par A. Swirko. – Amibel, Br., 1969.

ANDRÉ SWIRKO – BELGIAN TRANSLATOR AND INVESTIGATOR OF IVAN FRANKO

Jarema KRAVETS'

*The Ivan Franko National University of L'viv,
1 Universytets'ka str., 79005, L'viv, Ukraine*

In the end of 60s and the beginning of 70s of the previous century there appeared two publications of “Moyses” (“Moses”) and “Vybrane” (“Miscellanea”) by Ivan Franko translated by a Belgian of Ukrainian origin – André Swirko who completed the translation with literary criticism on the topic of translation. Working on the text of “Kamenyar” (“The Stonecutter”), the translator didn’t aimed at reflection of the original Ukrainian versificated canvas. The Belgian translator of more than forty Franko’s poetic works illustrated Ukrainian poet’s patriotic civil progress in the period between 1873 and 1916. In comparison with the following French translation of “Kamenyar” (“The Stonecutter”), which was done by Henri Abril and appeared in Ukraine in 1983, Swirko’s variant in “Miscellanea” recreates poet’s vision in a new way.

Key word: investigator, translator, poetry, poet, publication, printing.

**АНДРИЙ СВИРКО – БЕЛЬГИЙСКИЙ ПЕРЕВОДЧИК И
ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ПОЭТИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА
ИВАНА ФРАНКО**

Ярема КРАВЕЦЬ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра мировой литературы,
ул. Университетская, 1, 79005, Львов, Украина*

В конце 60-х и в начале 70-х гг. прошлого века появились два издания поэма И. Франко “Мойсей” и “Избранное” поэта в переводе бельгийца украинского происхождения Андрия Сwirка, который в этих двух изданиях выступил и исследователем литературного творчества поэта. Работая над текстами Каменяра, переводчик не ставил перед собой задачу четко соблюдать версификационную картину украинского оригинала. Бельгийский переводчик более 40 стихотворений украинского поэта представил читателю патристическое гражданское схождение И. Франко от 1873 до 1916 годов. Особенность “Избранного” И. Франко предложенного А. Сwirком, рельефно выступает при его сравнении из франкоязычным изданием Каменяра, напечатанным 1983 г. в Украине в переводе Анри Абриля.

Ключевые слова: исследователь, переводчик, поэзия, поэт, издание, печать.

*Стаття надійшла до редколегії 15.01.2010
Прийнята до друку 27.01.2010*